

- Baardkoekeken en Portugese oorlogsschepen - 1
- Nieuwe Metamorfoze-collecties in Het Geheugen van Nederland - 4
- Workshop projectleiders Preservation Imaging - 5
- In de verfpot of verknipt tot oortje - 6
- Nieuwe projecten - 8
- De Beoordelingscommissie stelt zich voor: Sophie Levie - 9
- Schilderen met woorden - 10
- Nieuwe programmamanager Metamorfoze - 12

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED



Conservering van het archief van de Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië (1820-1850)

BAARDKOEKOEKEN EN PORTUGESE OORLOGSSCHEPEN

- **D**it jaar wordt het over de hele wereld herdacht: precies 150 jaar geleden publiceerde Charles Darwin zijn *On the origin of species*. Er gebeurde in de negentiende eeuw echter nog veel meer op natuurwetenschappelijk gebied. Expedities drongen door tot witte vlekken op de kaart, er werden grote aantallen nieuwe soorten planten en dieren ontdekt, natuurhistorische collecties groeiden in rap tempo en de systematiek van het dieren- en plantenrijk completeerde zich. Ook in Leiden maakte een kleine groep wetenschappers zich klaar om een bijdrage te leveren.

Een oneindig grote taak

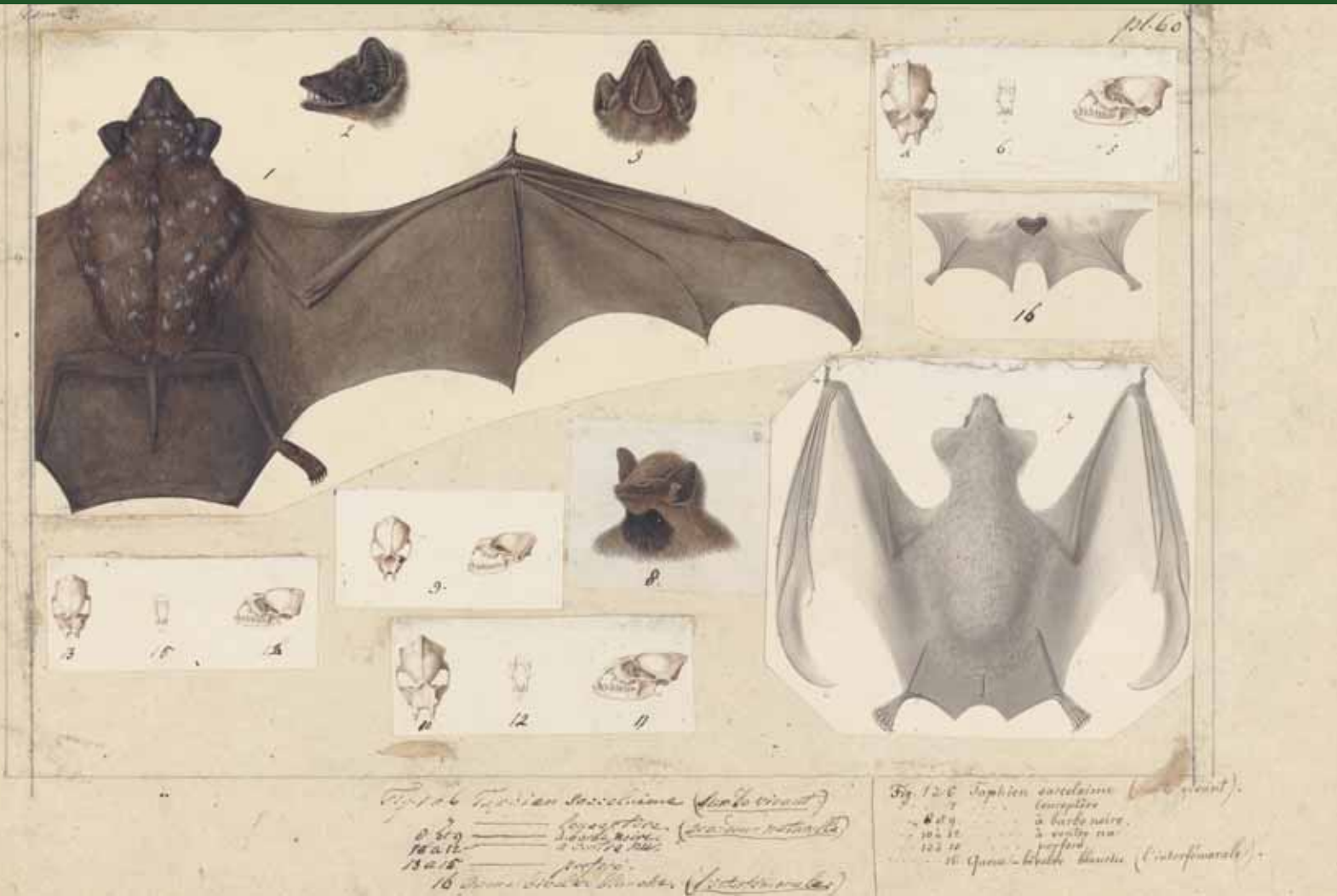
In 1820 werd door koning Willem II de Natuurkundige Commissie voor Nederlandsch-Indië opgericht, ter ondersteuning van de ontginning van de Nederlandse kolonie. Er moest niet alleen gezocht worden naar delfstoffen, de Commissie diende ook de plaatselijke flora en fauna in kaart te brengen. Vier piepjonge wetenschappers vertrokken in de zomer van datzelfde jaar naar de Oost, niet wetende welke gevaren hen te wachten stonden en welke invloed zij zelf zouden hebben op de natuurwetenschappelijke kennis over Indië. Aan het eind van 1820 kwam het viertal in Batavia aan.

Vanuit hun hoofdkwartier Buitenzorg stortten de commissieleden zich ijverig op hun oneindig grote taak. Helaas eiste het tropische klimaat al snel zijn tol. Drie van de eerste vier leden van de Natuurkundige Commissie overleden binnen twee jaar na hun aankomst in Indië. Dit als gevolg van een niet aflatende drang tot onderzoek, het onvermogen of de onwil zich aan te passen aan het tropische klimaat en het gebrek aan kennis en medicijnen.

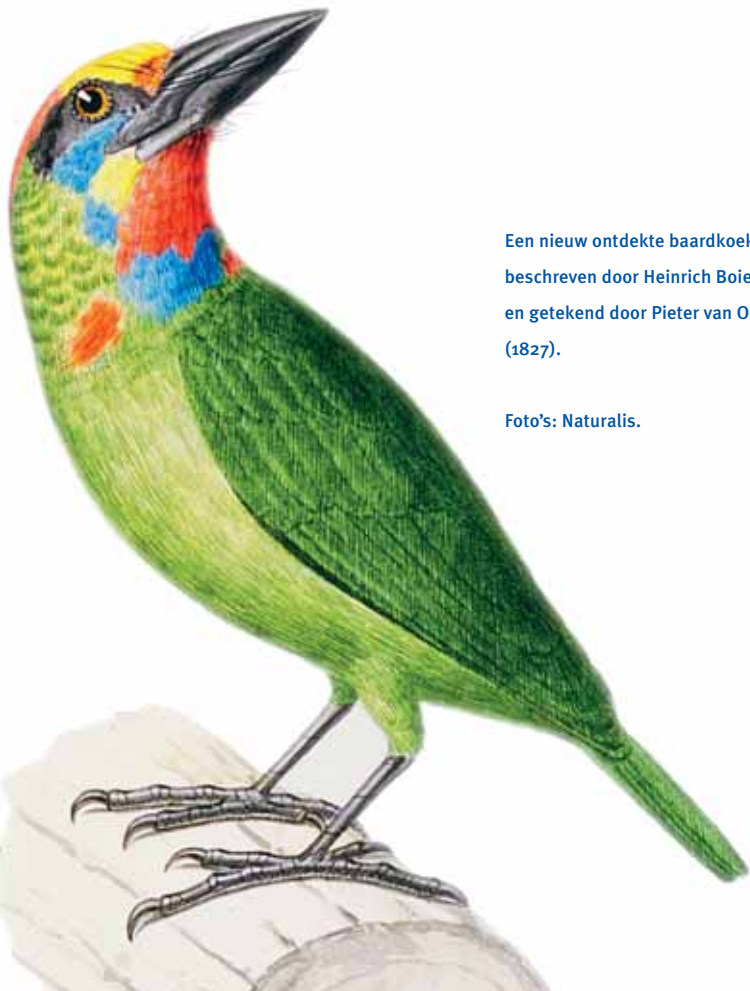
Niet zonder gevaar

De Natuurkundige Commissie was dertig jaar actief, telkens in een andere samenstelling. Uiteindelijk zijn achttien wetenschappers uitgezonden, waaronder biologen, botanici, geologen, maar ook professionele tekenaars en preparateurs. Twaalf van hen overleden in Nederlands-Indië. Niet alleen het tropische klimaat speelde de commissieleden parten. Eén van hen raakte dodelijk gewond na een aanval door een Javaanse neushoorn en een ander lid kwam om tijdens een opstand van de Chinese minderheid op Java. Er werden bijzonder spannende en zware expeditie ondernomen, o.a. naar Nieuw-Guinea, Borneo en Timor. Deze werden afgewisseld met periodes waarin iedere vorm van onderzoek werd tegenge-





1



Een nieuw ontdekte baardkoekoek, beschreven door Heinrich Boie en getekend door Pieter van Oort (1827).

Foto's: Naturalis.

→ werkt door de lokale regering of geldgebrek. Veel werk ging verloren tijdens schipbreuken, bij brand en door diefstal. Al vanaf 1836 werden de te geringe resultaten ter discussie gesteld en in 1850 werd de Natuurkundige Commissie ontbonden.

Wereldfaam

Ondanks alle tegenslagen heeft de ijver van de commissieleden geleid tot het bijeenbrengen van een uiterst waardevolle natuurwetenschappelijke verzameling en een aantal indrukwekkende publicaties. In de periode 1839-1847 werden de *Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Nederlandsche Overzeesche bezittingen* uitgegeven. Er verschenen drie rijk geïllustreerde delen (in vele afleveringen): Land- en Volkenkunde, Zoölogie en Botanie. Na de opheffing van de Natuurkundige Commissie in 1850 kwamen deze publicaties, de verzamelde voorwerpen, dagboeken, tekeningen, correspondentie, aantekeningen en verzendlijsten terecht bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, de voorganger van Naturalis. Het wetenschappelijke archief is door de gedetailleerde verslaglegging van de veldwerkzaamheden, de uitgebreide soortbeschrijvingen en de prachtige tekeningen van uitzonderlijk belang voor de verzamelde objectencollecties, die veel typesoorten bevatten. Deze collecties en de nieuw beschreven soorten in de *Verhandelingen* bezorgden Nederland wereldfaam op het gebied van de

1

Studie van vleermuizen door een onbekende tekenaar.

2

Deze kreeft, de *Palinurus ornatus*, werd verzameld door Heinrich Christian Macklot en getekend door Gerrit van Raalten (april 1829).

2

flora en fauna van Zuidoost-Azië. Zelfs de meest recente Naturalis-expedities naar dit gebied bouwen voort op de fundamente die in de eerste helft van de negentiende eeuw werden gelegd. Het archief is bovendien niet alleen van wetenschappelijke, maar ook van cultuurhistorische waarde: het geeft ons een duidelijk beeld van hoe wetenschap werd bedreven in de koloniale tijd.

Voor de toekomst

Omdat één van de belangrijkste taken van Naturalis het behoud van het Nederlands cultureel erfgoed ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek en kennisdistributie is, werd in 2007 besloten om het archief van de Natuurkundige Commissie te conserveren. Dankzij Metamorfoze zit het archief nu in een traject van restauratie, ontzuring en digitalisering, waarna het weer zal worden opgeborgen in de geklimatiseerde collectietoren van Naturalis. De digitale resultaten zullen binnenkort op het web worden gepubliceerd, zodat iedereen kan genieten van een bijzonder mooi stuk ontsloten erfgoed.

Karen van Dorp en Christiane Quaisser

Met dank aan Antje Weeda-Verburg



3

3
De *Melastoma borijanium*, getekend door W. T. Gordon voor de *Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Nederlandsche Overzeesche bezittingen*.

4



4
Dit Portugees oorlogsschip (een complexe levensvorm van een aantal poliepen) werd in de Atlantische Oceaan aangetroffen en getekend door Pieter van Oort.



De voorzijde van het theaterlied
'Olympiade Marsch',
uitgegeven in 1927.
Foto: Theater Instituut Nederland.

NIEUWE METAMORFOZE-COLLECTIES IN HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND

Maar liefst vijf Metamorfoze-collecties zijn de afgelopen maanden online gegaan op de website van Het Geheugen van Nederland. Bekijk ze allemaal via: www.geheugenvannederland.nl.

Gemeentearchief Rotterdam

Affiches van de Rotterdamse Schouwburg (1791-1887)

De collectie bevat zo'n 9.000 Rotterdamse schouwburgaffiches uit de jaren 1791-1887, de bloeiperiode van de eerste schouwburg van de Maasstad. De affiches zijn typografisch erg interessant en geven een goed beeld van de negentiende-eeuwse cultureel-maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland en Rotterdam.

Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek Deventer

Litteraire archieven Deventer literatoren

Deze digitale collectie bevat een schat aan bijzondere documenten, afkomstig uit de negentiende- en twintigste-eeuwse literaire archieven van Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek (SAB) Deventer. De collectie bevat correspondentie, manuscripten en andere archivalia van zes markante Deventenaren, waaronder schrijver Johannes van Vloten en Shakespeare-vertaler Burgersdijk.

Theater Instituut Nederland

Theaterlied

De collectie Theaterlied omvat al het Nederlandstalige repertoire dat door Nederlandse artiesten in het theater ten gehore is gebracht en dat geen 'popmuziek' is. De dertig mooiste liedjes zijn via de website te beluisteren.

Openbare Bibliotheek Amsterdam

Jeugdtijdschriften 1883 tot 1950

Negen jeugdtijdschriften uit collecties van diverse instellingen geven een beeld van wat de jeugd tussen 1883 en 1950 zoal las. Het oudste tijdschrift, *Voor de kinderkamer*, dateert uit 1883, het jongste, *Het kinder-kompas*, uit 1936.

Nationaal Onderwijs Museum

Schoolboekjes uit de negentiende eeuw

In deze collectie zijn tweehonderd oude schoolboekjes te vinden. Samen geven ze een goed beeld van het lesmateriaal in de tweede helft van de negentiende eeuw en van het sociaal-maatschappelijke en politieke klimaat rond de Schoolwetten van 1806, 1857, 1878 en 1901.

De voorpagina van het schoolboekje *Alphabetisch letterkransje*, uitgegeven in de jaren 1870.



WORKSHOP PROJECTLEIDERS

PRESERVATION IMAGING

Op 20 april vond in de Koninklijke Bibliotheek een workshop plaats voor projectleiders van deelnemende instellingen aan Metamorfoze. Doel van de bijeenkomst was het in kaart brengen van vragen, knelpunten en onduidelijkheden bij de voorbereiding en uitvoering van *Preservation Imaging*-projecten.

Sinds 2007 biedt Metamorfoze de mogelijkheid van conservering door middel van digitale conversie, het zogenaamde *Preservation Imaging*. Sindsdien is veel aandacht besteed aan de ontwikkeling van richtlijnen voor deze methode. Zo is in september 2007 een conceptversie gepubliceerd van de *Richtlijnen Preservation Imaging*. Samen met het handboek van september 2008 biedt deze een handvat voor de uitvoering van digitaliseringsprojecten.

Knelpunten

Inmiddels zijn tientallen projecten gestart die volgens de nieuwe methode worden uitgevoerd. Digitalisering blijkt in de praktijk een stuk ingewikkelder dan de beproefde methode van verfilming. Zowel bij de instellingen als bij het Bureau Metamorfoze zijn veel vragen die niet altijd worden beantwoord in het handboek. Voorafgaand aan de workshop werden de projectleiders uitgenodigd om knelpunten aan te geven. De ingezonden problemen betroffen een veelheid aan onderwerpen die de hele workflow van de projecten omvat, van de kwaliteit van de scans, metadata en ontsluiting tot vragen over projectmanagement en communicatie. Daarnaast kwam het verschil tussen archieven en bibliotheken aan de orde. Ook waren er veel vragen over de opslag en beschikbaarstelling van bestanden, onderwerpen die in het digitale tijdperk nieuwe mogelijkheden met zich meebrengen, maar tegelijk kunnen zorgen voor extra kosten en onduidelijkheden.

Metamorfoze certificeert niet

Een ander belangrijk punt dat ter sprake kwam, is het aanbod van leveranciers voor *Preservation Imaging*. Veel projectleiders vragen zich af of Metamorfoze een voorkeur heeft voor bepaalde scanbedrijven. Kwaliteitsmedewerkers van het Bureau Metamorfoze bezoeken regelmatig digitaliseringsbedrijven om ze te adviseren over de *Richtlijnen Preservation Imaging*. Daarnaast controleren zij de gemaakte scans. Er bestaat echter geen keurmerk voor Metamorfoze en de bezochte scanbedrijven worden niet 'gecertificeerd'. In principe kan ieder bedrijf dat aan de richtlijnen voldoet, en dit is ter beoordeling aan de kwaliteitsmanagers van Metamorfoze, *Preservation Imaging*-opdrachten uitvoeren.

Vervolg workshop

Tijdens de workshop konden sommige vragen worden beantwoord, andere moeten nader onderzocht worden. Het Bureau Metamorfoze is hard aan het werk om alle onduidelijkheden in kaart te brengen en oplossingen te zoeken. Deelnemende instellingen zullen in dit onderzoek worden betrokken, omdat ervaringen uit de praktijk onmisbaar zijn bij het vaststellen van procedures. De uitkomsten worden verwerkt in een nieuwe versie van het handboek. Daarnaast verschijnt binnenkort een nieuwe versie van de *Richtlijnen Preservation Imaging*. Van de voortgang zal verslag worden gedaan in de nieuwsbrief en op de website van Metamorfoze.

Astrid Verheusen



IN DE VERFPOT OF VERKNIPT TOT OORTJE

In de eenentwintigste eeuw wordt recycling en hergebruik als gevolg van economische en ecologische ontwikkelingen intensief gepromoot. Ook het hergebruik van schrijfmateriaal wordt onder de aandacht gebracht. Het recyclen van oud papier en het gebruik van herschrijfbaar informatiedragers, zoals herdrukbaar papier en USB-sticks, hebben echter een middeleeuwse voorganger.

Kookpot

In de middeleeuwen werden handschriften voornamelijk van perkament vervaardigd. Perkament was zeer duurzaam, maar daarnaast erg kostbaar. Boeken die de interesse van de lezer hadden verloren, omdat de inhoud niet langer actueel was of omdat een gedrukte versie boven het slecht leesbare handschrift werd verkozen, gingen daarom een nieuw bestaan tegemoet. Dit nieuwe leven kon beginnen in een kookpot, waar de snippers perkament werden verwerkt tot grondstof voor lijm, of bij de schilder, die het perkament gebruikte als bindmiddel voor zijn verf. In beide gevallen betekende dit het einde voor zowel de informatie als de drager, vergelijkbaar met de moderne krant die enkele maanden later dienst doet als toilet papier.

Maculatuur

Naast de lijm- en verfpot was er ook een nieuw begin mogelijk als onderdeel van een ander boek. Perkamenten folio's, of fragmenten daarvan, deden uitstekend dienst als versteviging van de rug van een boekband, als schut- of dekblad, als bladwijzer of als goedkoop alternatief voor een leren omslag. Daarnaast werden snippers perkament gebruikt om te voorkomen dat het scherpe bindgaren door het papier heen scheurde (hartstrookjes) of om het scharnierpunt van het boek te versterken (oortjes). Geregeld worden in oude boekbanden verknipte folio's teruggevonden. Altijd tot grote vreugde van de onderzoeker, zeker als het delen van teksten betreft die niet op andere wijze zijn overgeleverd. Deze fragmenten, van diverse afmetingen, worden maculatuur genoemd. De studie van maculatuur heeft veel weg van het oplossen van een puzzel. Het is altijd de vraag welke fragmenten een geheel vormen en in hoeverre de tekst gereconstrueerd kan worden. Een hedendaags voorbeeld van maculatuur is het hergebruik van papier ter versteviging van papieren parasolletjes. Het topje van dit in China vervaardigde feestartikel, dat je op een verjaardagstaart of in een ijsscoupe terugvindt, bestaat vaak uit een stukje Chinese krant. Ook in dit geval is de oorspronkelijke functie van het materiaal, namelijk die van informatiedrager, niet langer de belangrijkste. Het papier dient nu ter versteviging.



1
Fragment van een laat dertiende-eeuws handschrift (KB 131 F 5).

2
Dit folio uit de dertiende eeuw is hergebruikt als dekblad in een vijftiende-eeuws boek (KB 133 E 6).





4

Palimpsest

Perkamenten folio's, voornamelijk de stevige varianten, werden ook opnieuw gebruikt als schrijfmateriaal. De bovenste laag, met de tekst, werd van het vel afgeschraapt zodat het opnieuw beschreven kon worden. Dit wordt een palimpsest genoemd. Overigens is de afgeschraapte tekst vaak niet volledig verwijderd; met behulp van ultraviolet licht kunnen de letters weer zichtbaar worden. Ook op deze wijze is een groot aantal verloren gewaande teksten herontdekt. Dat is eveneens het geval met gewisse digitale bestanden. Zij gaan bijna nooit volledig verloren; met de juiste kennis en apparatuur kunnen de gegevens meestal worden teruggevonden. Het hergebruik van informatiedragers is van alle tijden, alleen de wijze waarop is in de loop der jaren veranderd. Dus wie weet welke digitale bestanden over honderd jaar op spectaculaire wijze worden herontdekt.

Mirjam Raaphorst

3 De herontdekking van de tekst op dit in de zevende eeuw herbeschreven perkament zorgde voor veel commotie. Het betrof namelijk een afschrift uit de vierde of vijfde eeuw van *De republica* van Cicero waarvan men dacht dat die verloren was gegaan (Rome, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 5757).

4 Folio van een veertiende-eeuws handschrift, hergebruikt als dekblad (KB : 74 B 10 : IIa).

5 Fragment van een laat dertiende-eeuws handschrift (KB 131 F 5).

Liefhebbers van middeleeuwse handschriften kunnen dit jaar hun hart ophalen. Na de prachtige tentoonstelling *Beeldschoone boeken. De middeleeuwen in goud en inkt* in het museum Catharijneconvent te Utrecht, kan de boekliefhebber dit najaar museum Het Valkhof in Nijmegen een bezoekje brengen. Van 10 oktober tot en met 3 januari vindt daar de tentoonstelling *De wereld van Katherina. Devotie, demonen en dagelijks leven in de 15e eeuw* plaats. Het topstuk, het getijdenboek van Katherina van Kleef (ca. 1440), is afkomstig uit New York en is ter restauratie uit de band genomen. Hierdoor kunnen de 100 bladen, met miniaturen met bijbelse taferelen, heiligen, ambachten, planten en dieren, afzonderlijk bekeken worden.



6 Dit handschrift is in de tweede helft van de vijftiende eeuw vervaardigd van hergebruikt perkament. Het afgeschraapte veertiende-eeuwse schrift is, ten opzichte van de nieuwe tekst verticaal, nog enigszins zichtbaar (Leiden, UB, BPL 2795, f. 3v-4r). Foto: UB Leiden.



6

HOLLAND-AMERIKA LIJN

via Boulogne sur Mer



ROTTERDAM & AMSTERDAM
NEW YORK

1

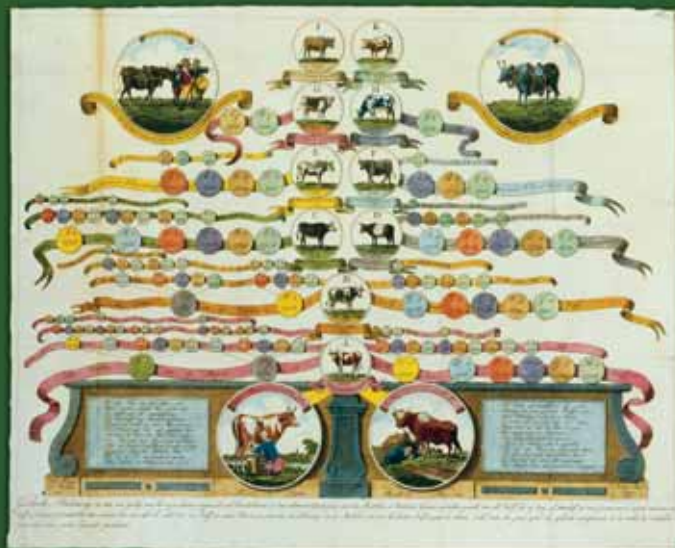
1

Affiche uit de beginperiode van de HAL (Jan van Beers, 1898).

Foto: Gemeentearchief Rotterdam.

2

Plaat uit Johannes Le Francq van Berkhey's *Natuurlijke historie van het rundvee in Holland* (1805).



2

NIEUWE PROJECTEN

Op woensdag 3 juni is de Beoordelingscommissie Metamorfoze bijeengekomen om de ingediende projectvoorstellen te beoordelen. De Commissie heeft bijna 1 miljoen euro subsidie toegekend voor de conservering en digitalisering van 9 archieven en collecties:

Traject Cultuurhistorische & Internationaal Waardevolle Collecties

- *Persmuseum, Amsterdam*
Journalistentijdschriften (1896-1950)
- *UB Amsterdam*
Archief Hugo de Vries (1848-1935)
- *Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag*
Correspondentie Mondriaan Holtzman/Bergman (1835-1944, 1932-1939)
- *Regionaal Archief Leiden*
Collectie Johannes Le Francq van Berkhey (1729-1812)

Traject Archieven

- *Stadsarchief Dordrecht*
Archief ambachtsheerlijkheid Cromstrijen (1492-1987)
- *Algemeen Nederlands Persbureau*
Bedrijfsarchief ANP (1934-1979)
- *Centraal Bureau voor Genealogie*
Archief Calmeyer (1940-1945)
- *Gemeentearchief Rotterdam*
Archief Holland-Amerika Lijn/kantoren Amerika en Londen (1940-1945)
- *Nederlandse Rode Kruis*
Indisch archief (1942-1958)

De laatste vier projecten worden gedeeltelijk gesubsidieerd door het programma Erfgoed van de Oorlog van het ministerie van vws. Dit subsidieprogramma heeft als doel het behoud van belangrijk materiaal uit en over de Tweede Wereldoorlog en het gebruik ervan te stimuleren. In samenwerking met Metamorfoze zal Erfgoed van de Oorlog een deel van het papieren erfgoed van de Tweede Wereldoorlog in Nederland conserveren en digitaliseren.



SOPHIE LEVIE

Bijna twintig jaar geleden bekeek ik in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek negentiende- en twintigste-eeuwse tijdschriften als *De Banier*, *Caecilia* en *De Nederlandsche Spectator*. Met de musicoloog Paul Op de Coul was ik op zoek naar besprekingen van ensceneringen van Wagner-opera's die in de Nederlandse operahuizen hadden plaatsgevonden, voor de collegereeks *De receptie van Wagner in Nederland*. De tijdschriften, die zonder voorbehoud uit het magazijn op tafel kwamen, waren vaak in slechte staat. De essays van Marcellus Emants, Henri Viotta en J. Van Santen Kolff lieten zich echter nog prima lezen en onder de kopieermachine leggen. Ik herinner mij goed dat we ons grote zorgen maakten over de staat waarin de stukken verkeerden. Wij waren dan wel heel voorzichtig, maar hoe zouden de banden er enkele decennia later uitzien, zo vroegen we ons nogal naïef en ook een beetje schijnheilig af. We zagen wel dat er wat aan de hand was, maar *verzuring* kwam niet in ons vocabulair voor en Metamorfoze bestond nog niet.

Nog eens tien jaar eerder, aan het begin van de jaren '80, gebruikte ik in de Amsterdamse UB de 29 verbleekte nummers van het Franse literaire tijdschrift *Commerce* (1924-1932) om er mijn proefschrift over te schrijven. Ze mochten niet uitgeleend worden (lastig vond ik dat), maar bleven wekenlang gereserveerd op de plank van de uitleenbalie liggen, zodat ik er rustig mee kon werken. Er vielen wel eens wat stukjes af bij het bladeren, die veegde ik dan maar bij elkaar en schoof ze de prullenmand in.



Al dertig jaar gebruik ik negentiende- en twintigste-eeuwse tijdschriften, Nederlandse en niet-Nederlandse, als bronnen voor mijn eigen onderzoek en letterkundige en cultuurhistorische colleges. Eerst in Utrecht en daarna in Nijmegen, waar ik in 2001 als hoogleraar Literatuurwetenschap en Algemene Cultuurwetenschap ben benoemd. Iedere keer weer is het een sensatie als die banden van één, twee eeuwen oud in een werkgroep op tafel mogen komen. Bij promovendi die er op uit trekken en vertellen over hun vondsten in binnen- en buitenlandse bibliotheken en archieven bespeur ik vaak datzelfde mengsel van ontzag, ontroering en zorgeloosheid, dat ook mijn eigen omgang met 'oud papier' kenmerkte.

Metamorfoze zorgt voor allerlei vormen en soorten van dat 'oude papier'. Het bijzonder goed verzorgde, fraai uitgegeven *Dertig in een dozijn. Een selectie uit twaalf jaar Metamorfoze Nieuws 1997-2008*, dat ik na mijn eerste vergadering als lid van de Beoordelingscommissie kreeg uitgereikt, is een uitstekende stimulans om anderen te laten zien hoeveel reddingswerk al is verricht. Daarnaast maant de *Schadeatlas archieven* me iedere zorgeloosheid jegens oud papier voor altijd te laten varen.

■
Sophie Levie

metamorfoze nieuws 02/09 819

NIEUWE COLLEGA'S



In de afgelopen maanden is het Metamorfoze-team uitgebreid met vier nieuwe medewerkers, vlnr:

Mirjam Raaphorst

is vanaf half februari werkzaam als projectassistent en communicatiemedewerker. Zij assisteert de coördinatoren, onderhoudt de website en verzorgt de nieuwsbrief.

Anke Jaanen

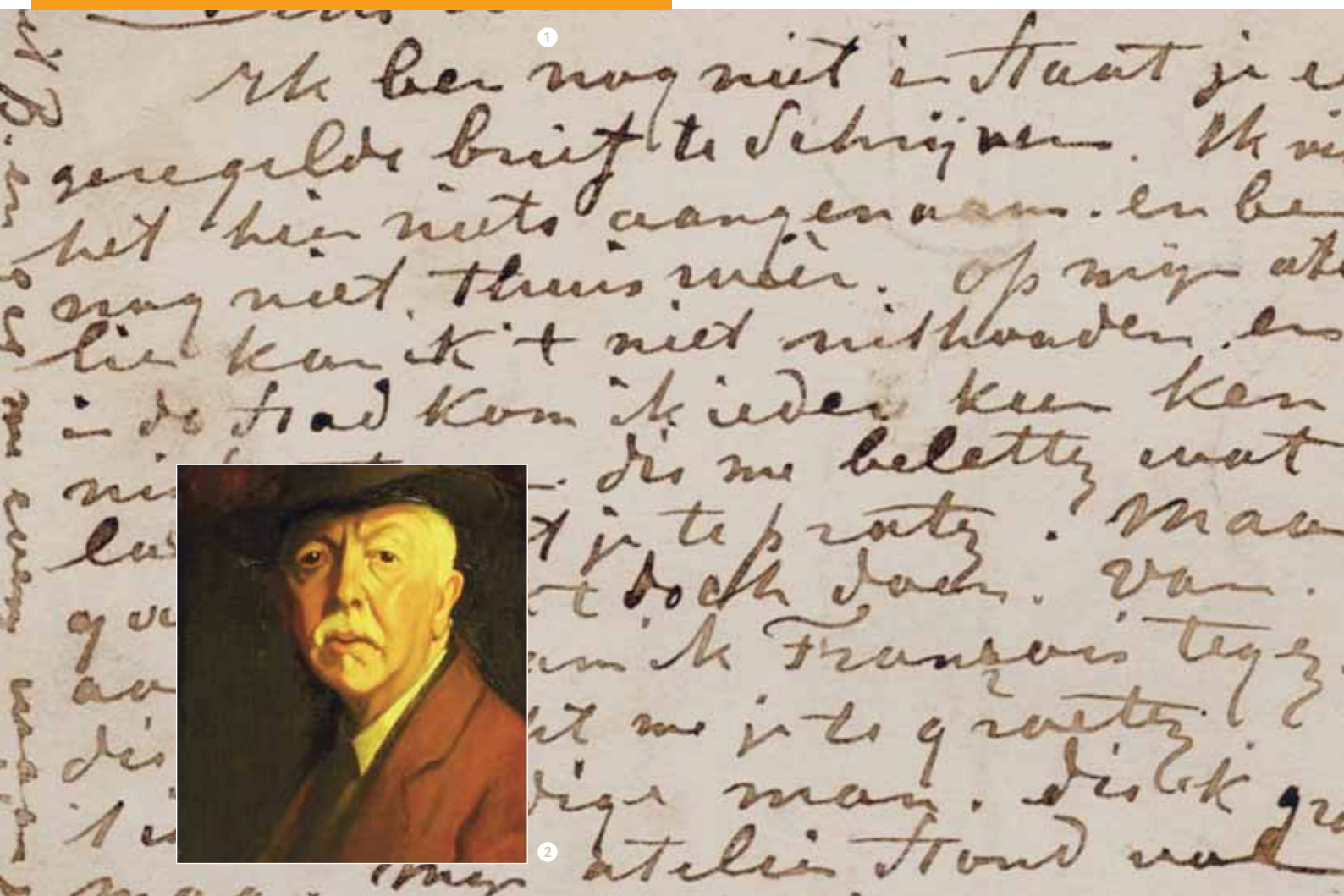
is 1 maart begonnen als projectmedewerker. Zij ondersteunt onder andere de kwaliteitscontroleurs en controleert filmverslagen, metadata en scans.

Evelien Ket

werkt sinds 2007 bij de KB als technisch projectmedewerker en is in de afgelopen maanden steeds nauwer betrokken geraakt bij Metamorfoze. Haar taken bestaan onder andere uit het ontwikkelen van een infrastructuur en metadatamodel voor de verwerking van gedigitaliseerd materiaal.

Jasper den Hollander

is vanaf september 2008 kwaliteitscontroleur bij de KB. Hij controleert naast opnames die voor Metamorfoze worden geproduceerd ook scans voor andere digitaliseringsprojecten, zoals Het Geheugen van Nederland.



Brieven van Jacobus van Looy gedigitaliseerd

SCHILDEREN MET WOORDEN



1
Brief van Jacobus van Looy aan Willem Witsen,
geschreven op 29 april 1889.

2
Zelfportret van Jacobus van Looy.

3
Jacobus van Looy
Portret van Piet (ca. 1921).

Jacobus van Looy (1855-1930) was van huis uit schilder, maar bij het grote publiek was hij vooral bekend als schrijver van *Jaapje*, *Jaap* en *Jakob*. In deze trilogie verwerkte hij herinneringen uit zijn jeugd die hij doorbracht in het Haarlemse burgerweeshuis, waar nu het Frans Hals Museum is gevestigd. In 1877 werd hij toegelaten tot de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Tijdens zijn studie werd hij lid van het letterkundig gezelschap Flanor en raakte bevriend met o.a. Frederik van Eeden, Willem Kloos, Albert Verwey en Lodewijk van Deysse. Zij waren leden van de beweging van de Tachtigers, waar ook Van Looy een vertegenwoordiger van was. Daarnaast onderhield Van Looy contacten met andere bekende en minder bekende tijdgenoten uit de artistieke wereld van Nederland tussen 1875 en 1930.

Talent

Vanwege zijn uitzonderlijke talent werd Van Looy zeven jaar na aanvang van zijn studie onderscheiden met de prestigieuze *Prix de Rome*. Hierdoor werd een reis naar Italië, Spanje en Marokko mogelijk. De grote invloed van deze reis is niet alleen terug te vinden in zijn latere schilderkunst, maar ook in zijn literatuur. Tijdens de reis ontstond een uitgebreide briefwisseling tussen Van Looy

4

Jacobus van Looy

Eva en Abel (De offerande) (1884).

5

Schilderspalet van Jacobus van Looy.

Foto's: Stichting Jacobus van Looy.



4



5

6

Frans Hals Museum.

Foto: Christilde Klein.



6

en zijn leermeester August Allebé (de toenmalige directeur van de Rijksakademie). Ook schreef hij met veel van zijn vrienden in Nederland, vooral met Willem Witsen, Jan Veth, Willem Kloos en Albert Verwey. Mede door deze uitgebreide correspondentie ontdekte Van Looy zijn schrijftalent en vraagt hij zich af: 'Zouden brieven dikwijls niet veel betere studies zijn dan geschilderde of getekende afbeeldingen?' Maar ook schrijft hij in een brief van 25 juli 1886 vanuit Madrid aan Allebé over zijn brieven: 'U moet ze mij naderhand nog eens laten lezen, als u ze niet verscheurd hebt, wie weet hoe dikwijls ik een kleur zal moeten krijgen.' Omdat Van Looy een aparte schrijfstijl hanteerde waarin kleuren en sferen een belangrijke rol spelen, werd zijn werk ook wel omschreven als het 'schilderen met woorden'.

Onverscheurde brieven

Gelukkig heeft Allebé de brieven niet verscheurd en werden ze na Van Looy's dood verzameld door zijn vrouw Titia. Uit Titia's correspondentie blijkt dat zij oude vrienden aanschreef om de brieven van haar man te bemachtigen met als doel de collectie zo compleet mogelijk te maken. Daarnaast liet zij hun huis in Haarlem uitbreiden en richtte een museum op gewijd aan de kunst van haar echtgenoot. Titia stierf in 1940, maar de inboedel van het museum werd pas in 1948, na de bewogen oorlogsjaren, geveild. Om de collectie bij elkaar te houden werd in dat jaar de Stichting Jacobus van Looy opgericht, die ook nu nog een groot deel van de collectie beheert, onder meer bestaande uit manuscripten, schilderijen, tekeningen en parafernalia.

Digitaal toegankelijk

De gehele correspondentie van Jacobus van Looy is sinds kort ondergebracht bij het Letterkundig Museum. De brieven zijn geordend, maar nauwelijks toegankelijk voor het grote publiek. Met behulp van subsidie van Metamorfoze worden de 1575 brieven geconserveerd en gedigitaliseerd en vervolgens beschikbaar gesteld op de website van Het Geheugen van Nederland. Binnenkort kunnen dus naast de al gedigitaliseerde documenten van tijdgenoot Willem Witsen op dezelfde website ook de brieven van Jacobus van Looy worden bewonderd.

Laura Huis in 't Veld

Metamorfoze is het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed. Metamorfoze is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en is een initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw). Het programma bindt de strijd aan met verzuring en met andere vormen van autonoom verval, zoals inktvraat en kopervraat.

Voor meer informatie over het programma
Koninklijke Bibliotheek
Bureau Metamorfoze
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
T 070 3140 518
E metamorfoze@kb.nl
I www.metamorfoze.nl

Personalia auteurs
Karen van Dorp en *Christiane Quaisser* zijn projectmedewerker en projectleider conservering archief van de Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië (1820-1850) bij Naturalis.
Laura Huis in 't Veld is stagiair bij de Stichting Jacobus van Looy en Metamorfoze en werkt mee aan het project digitalisering brieven Jacobus van Looy. Zij volgt de master Book and Digital Media Studies aan de Universiteit van Leiden.
Astrid Verheusen is hoofd Afdeling Digitalisering van de Koninklijke Bibliotheek.

Metamorfoze Nieuws
ISSN 1387-084x, verschijnt 3x per jaar
Eindredactie
Mirjam Raaphorst
Redactie
Erik van der Doe en Andrea Langendoen
Vormgeving
Studio Marise Knechtmans, Amsterdam
Druk
Drukkerij Mart.Spruijt, Amsterdam
Fotografie
Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

KB

nationaal archief

Nieuwe programmamanager Metamorfoze Huibert Crijns stelt zich voor

Toen ik klein was speelde ik vaak met een landkaart van Europa die door het Rode Kruis was uitgegeven om Russische kinderen de winter door te helpen. Waarschijnlijk hadden mijn grootouders die ooit gekocht voor het goede doel. Over de datering ben ik niet zeker. In mijn herinnering stond de Donaumonarchie er nog op, wat de kaart zou plaatsen aan het eind van de Eerste Wereldoorlog. Ik reed er met auto'tjes overheen en later heb ik er nog eens met viltstift de strijdende partijen in de Tweede Wereldoorlog op ingetekend. Toen hing de kaart al met stukjes plakband aan elkaar. Het goedkope papier was bros geworden en raakte op de vouwvaden los zodat ik alleen nog losse rechthoekjes overhield. Misschien was dat wel mijn eerste ervaring met autonoom verval van papieren erfgoed.

Sinds 15 juli ben ik de nieuwe programmamanager van Metamorfoze en Het Geheugen van Nederland. Als opvolger van Dennis Schouten ben ik daardoor dagelijks bezig met het papieren erfgoed. Ik werk intussen al twee en een half jaar bij de Koninklijke Bibliotheek als projectmanager van Staten-Generaal Digitaal, een groot digitaliseringsproject dat de KB in samenwerking met de Tweede Kamer uitvoert. Hierin worden alle parlementaire documenten van 1814 tot 1995 geconserveerd, gemicrofilmd, gedigitaliseerd en via internet beschikbaar gesteld. Dit is dan ook een belangrijke ervaring voor mijn nieuwe taken bij Metamorfoze.

Vóór de KB werkte ik jarenlang bij Euroclio, de Europese organisatie voor Geschiedenisonderwijs, waar ik onderwijsprojecten geleid heb in



Oost-Europa en op de Balkan. Van opleiding ben ik historicus en de liefde en interesse voor alles wat oud is zit mij in het bloed. Dat is dan ook één van de aspecten die mij erg aanspreken bij Metamorfoze.

Als belangrijkste taak voor mijzelf en het Metamorfoze-team in de komende jaren zie ik het doorzetten van de omslag naar digitalisering. We zullen er met zijn allen hard aan moeten trekken om alles in goede banen te houden. Maar dankzij de enthousiaste en ervaren

medewerkers van het Bureau Metamorfoze, de kennis die aanwezig is in de KB en de goede contacten met alle deelnemende instellingen heb ik daar zowel vertrouwen als plezier in.

